

DALIA MARIJA STANČIENĖ

Klaipėdos universitetas

MOŠĖ MAIMONIDAS: ETIKA – SIELOS GYDYTOJA

Moses Maimonides: Ethics – Mind's Healer

SUMMARY

The article considers the ethical treatise *Shemonah Peraqim* (*The Eight Chapters*) by Medieval Jewish thinker, Moses Maimonides (1135-1204), who claims that human nature is prone to evil deeds and therefore it needs the assistance of mind treatment. The *Shemonah Peraqim* is written as an introduction to the *Avot* (*The Fathers*), the part of *Mishna*, in which ethical questions are treated against the background of the Jewish faith. In the *Shemonah Peraqim*, Maimonides combines the moral teaching of the *Talmud* and the *Mishna* with ethics of Aristotle and Al Farabi. Maimonides treats the first seven books of Aristotle's *Nicomachean Ethics* in the first six chapters of his writing; analyzes human mind and its ability to revolt; discusses its maladies and their treatment; describes the differences between virtuous and temperate man. In the sixth chapter, Maimonides displays the contention between philosophers and rabbis concerning the rules of virtuous and religious life. In the last two chapters, he analyzes the *Midrash* literature about human nature and its relatedness to God.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojamas viduramžių žydų filosofo Mošės Maimonido etikos traktatas *Shemonah Peraqim* (*Aštuoni skyriai*). Šiuo traktatu autorius siekia parodyti, kad žmogaus prigimtis turi polinkį į nedorus veiksmus ir poelgius, todėl jai reikalinga pagalba, kurią jis apibūdina kaip sielos gydymą. *Shemonah Peraqim* yra įvadas Mišnos *Avot* (*Tėvai*) traktatui, kuriame etiniai klausimai siejami su religija. Darbe Maimonidas derina Mišnos ir Talmudo moralės mokymą su Aristotelio ir Al Farabio etinėmis teorijomis. Pirmuosiuose šešiuose traktato skyriuose dėmesys skiriamas Aristotelio *Nikomacho etikos* I-VII knygoms. Mai-

RAKTAŽODŽIAI: Mošė Maimonidas, traktatas *Shemonah Peraqim*, Aristotelis, Al Farabis, filosofinė etika.

KEY WORDS: Moses Maimonides, *Shemonah Peraqim*, Aristotle, Al Farabi, philosophical ethics.

monidas aptaria žmogaus sielą ir jos gebėjimą maištauti, analizuoja sielos ligas ir jų gydymą, apibūdina skirtumą tarp dorybingumo ir saikingumo. Šeštajame skyriuje atskleidžiama filosofų ir rabinų nesutarimai dėl žmonių dorybingo gyvenimo taisyklių ir jų siejimo su Dievu. Dviejuose paskutiniuose skyriuose Maimonidas analizuoja midrašinę literatūrą apie žmogaus ir Dievo santykį bei žmogaus prigimtį.

IVADAS

Vienas žymiausių viduramžių ispaniškos žydų kultūros atstovų, gydytojas, kodifikatorius, gramatikas, logikas, filosofas, rabinas Mošė ben Maimonas, žinomas Maimonido arba Rambam'o (akronimas iš Rabeinu Mošė ben Maimon¹) vardu, gimė 1135 m. Kordoboje, rabiniškojo teisėjo (dajano) šeimoje. Jo motina gimdydama mirė. Tėvas netrukus vedė ir susilaukė antrojo sūnaus Dovydo.

1147 m., užkariavus Šiaurės Afriką ir Ispaniją iš Maroko pietų kilusiai naujai berberų Almohadų dinastijai, Kordoba tapo kalifatu pavaldžiu miestu. musulmonai kalifate gyvenančius žydus bei krikščionis vertė atsiversti į islamą arba rinktis mirtį. Daugelis žydų ir krikščionių formaliai priėmė islamo religiją, tačiau slapta praktikavo savo tikėjimą. Almohadų represijos vertė kitatikius bėgti nuo persekiotojų į krikščioniškąją Provansą, Šiaurės Afriką ir Egiptą. 1147 m. Maimonido šeima, norėdama išvengti musulmonų persekiojimų, paliko Kordobą ir persikėlė į Grenadą, kurioje gyveno iki 1150 m. Prasidėjus naujiems persekiojimams, šeima apsigyveno pietryčių Ispanijos mieste Almeria. Nežiūrint nepalankių gyvenimo sąlygų, Maimonidui ir jo broliui Dovydui tėvas siekė suteikti išsilavinimą. Jis buvo pirmuoju vaikų Biblijos ir Talmudo mokytoju. Legenda byloja, kad ankstyvaisiais gyvenimo metais Maimonidas buvo

sunkiai suprantamas vaikas ir nerodė jokio noro domėtis mokslais. Tėvas, netekęs kantrybės dėl sūnaus nesimokymo, jį primušė ir išvarė iš namų. Berniukas apsinakvojo miestelio sinagogoje. Mažąjį Maimonidą skaudžiai sukrėtė tėvo pyktis, ir jis, nubudęs ryte, pasijuto esantis visiškai kitas žmogus. Nuo to laiko berniukas rimtai atsidėjo mokslams.

Maimonidas gerai išmanė matematiką, gamtos mokslus, astronomiją, mediciną bei filosofiją. Vienas iš jo mokytojų buvo arabų filosofo Ibn Bajjā'os (Avenpace) mokinys. Arabų filosofijos studijos padėjo Maimonidui perprasti Aristotelio idėjas, kuriomis jis vadovavosi visą gyvenimą. 1160 m. Maimonidas su šeima persikėlė į Maroką ir čia studijavo pasaulietinius mokslus, taip pat ir mediciną, Feze universitete pas Judah ha Kohen ibn Susaną bei rašė komentarą Mišnai, kuri užbaigė 1168 m. Maimonido biografai pažymi, kad jo šeima tuo metu buvo formaliai priėmusi islamą, bet slapta praktikavo judaizmą. Sustiprėjus kitatikių konfrontacijai su musulmonais, buvo nužudytas jo mokytojas. 1165 m. pavasarį Maimonido šeima, bėgdama nuo persekiotojų iš Fezo, trumpam apsistojo Akko (Šv. Jono iš Akro) mieste, o iš ten 1166 m. patraukė į Jeruzalę. Iš Jeruzalės išvyko į Egiptą, pusiaukelėje kuri laiką gyveno Aleksandrijoje, kol galiausiai įsikūrė Kaire. Ne-

trukus mirė jo tėvas, ir šeimą išlaikė brolis Dovydas, prekiaavęs brangakmeniais Indijoje bei Egipte. 1173 m. tragiškai žuvo Dovydas paskendus laivui Indijos vandenyne. Šeimos išlaikymo našta užgulė Maimonido pečius. Jis kategoriškai atsisakė jam siūlomų rabino pareigų ir nutarė užsiimti gydytojo praktika. 1177 m. jis buvo išrinktas Egipto žydų bendruomenės vadovu (nagidu). Gerai išmanydamas žydų jurisdikciją, kalbotyrą, filosofiją, mediciną bei matematiką, jis tapo gyvenamojo laikotarpio žydų bendruomenės dvasiniu lyderiu. Viduržemio jūros regiono žydai bei musulmonai gausiai susirinkdavo į jo viešas paskaitas, skaitomas filosofijos, medicinos ir gamtos mokslų klausimais. Jo įtaka ir autoritetas plačiai paplito po visą žydų pasaulį, kadangi Maimonidas išsiskyrė kaip unikalus mąstytojas, pedagogas, gydytojas, Toros ir Talmudo komentatorius bei visuomenės veikėjas. Tuo laiko-

tarpiu jis parašė du monumentalius traktatus: įstatymų kodeksą *Mišneh Torah* (*Sakytinė Tora*) ir scholastinę teologijos sumą *Moreh Nevukhim* (*Pasimetusiųjų vadovas*) bei *Laišką Jemeno gyventojams*, kurie vainikavo jo kūrybinį palikimą. Nuo 1185 m. iki pat mirties jis dirbo Kairo sultono Saladino asmeniniu gydytoju. 1204 m. Kaire, eidamas 70 gyvenimo metus, Maimonidas mirė. Jo palikai buvo pervežti į Palestiną. Maimonidą palaidojo Tiberijoje, šalia tėvo. Jam mirus buvo paskelbtas trijų dienų gedulas tiek žydams, tiek musulmonams. Jo kapas tapo žydų piligrimams šventąja vieta. Antkapį puošia iškalti žodžiai: „Nuo Mošės [pranašo] iki Mošės [Maimonido] nebuvo tokio kaip Mošė [Maimonidas]. Čia ilsisi Didžiojo Erelio palikai, didžio Toros aiškinimu, išmintimi, protu, gydymo menu, kuris nešė pasveikimą karaliams ir paprastiesiems žmonėms“.

ETIKOS TRAKTATAS *SHEMONAH PERAQIM*

Etikos traktatą *Shemonah Peraqim* (hebr. *Aštuoni skyriai*) Maimonidas pradėjo rašyti būdamas dvidešimt trejų metų (1158 m.) ir užbaigė trisdešimties (1165 m.). Traktatas buvo rašomas arabų kalba su pertraukomis, kurių metu Maimonidas rengė ir kitą veikalą – komentarą *Mišnai*². Į hebrajų kalbą *Shemonah Peraqim* buvo išverstas 1202 m. Samuelio ibn Tibbon'o. Tradicinis šio traktato pavadinimas atsirado žymiai vėliau, nes pats Maimonidas apie šį darbą atsiliepė kaip apie „įvedimą į *Avot* – Mišnos komentarą“³. Mišnos komentarai yra iš-

dėstyti Talmude, kuris suskirstytas pagal tematiką į šešis stambius skyrius, sudarytus iš traktatų. Ketvirtajame Talmudo skyriuje *Žalos rūšys*, nagrinėjančiame civilinę ir baudžiamąją teisę, paskutinis traktatas pavadintas *Avot* (hebr. *Tėvai*). Skirtingai nuo kitų šio skyriaus traktatų jame neanalizuojami teisiniai dalykai. Traktate *Avot* aptariami etiniai klausimai įvairiais religinio gyvenimo aspektais. Traktatas pavadintas *Avot*, nes jame pateikti žydų Tėvų – Talmudo mokytojų ir išminčių – pasisakymai bei pamokymai. Maimonidas, remdamasis *Išėjimo*

knyga „Visa, ką VIEŠPATS pasakė, vykdysime ir būsime klusnūs“ (Iš 24, 7), siekė *ivedimu* į Avot sudaryti paprastą, trumpą ir aiškų praktinį moralės kodeksą, kuris būtų prieinamas kiekvienam skaitytojui ar klausytojui. Skirtingai nuo ankstesnių kodeksų, pateiktų Talmudo traktatų tvarka, Maimonidas „savo medžiagą išdėstė nebe Talmudo tvarka, bet remdamasis nauja tematine klasifikacija“⁴, kuri atskleidė pagrindines *halachos* nuostatas, orientuojančias į tai, kaip rasti kelią arba būdą, kad žmogus dorai elgtųsi. Kaip pastebi Nicholas de Lange, „Viduramžių žydams halacha buvo Dievo įteisinta ir iš esmės nekintama, nes Dievas ją kartą ir visiems laikams apreiškė Sinajuje“⁵.

Traktato *Shemonah Peraqim* įžangoje Maimonidas rašė, kad jis derino Mišnos ir Talmudo Išminčių moralės mokymą su graikų ir arabų filosofų etinėmis teorijomis⁶. Traktate, neminėdamas Aristotelio vardo, Maimonidas išplėtojo tokius jo etikos teiginius: dorybė žmoguje išitvirtina įpročio pagalba; žmogus yra apdovanotas gebėjimu įgyti dorybę; dorybės arba ydos yra pasirenkamos laisvu žmogaus apsisprendimu; žmogui iš prigimties suteikta galimybė siekti tobulumo. Vis dėlto tektų atkreipti dėmesį

į tai, kad moralės epistemologijos ir moralės psichologijos esminiais klausimais Aristotelio ir Maimonido pozicijos ne visada sutampa ypač aptariant tokias problemas kaip charakterio pastovumas, etinių svarstymų prieinamumas ir asmens savanoriškumas.

Traktate neminimas ir arabų filosofo Al Farabio vardas. Kūrinio pradžioje Maimonidas užsimena, kad jis analizuoja problemas, „kurios yra tekstas vienos garsios knygos“⁷, turėdamas omeny Al Farabio traktatą *Apie dorybingojo miesto gyventojų pažiūras*. Šiame traktate Al Farabis apibūdina žmogaus sielos galias, miestelėnų gyvenseną, jų laimės pobūdį ir sielų bendrumą, reikalavimus, keliamus dorybingam miesto valdovui, bei kai kuriuos eschatologinius klausimus.

Įžanginiame žodyje Maimonidas prisipažįsta, kad žydu Tėvų žodžiai ir darbai bei daugelio kitų mąstytojų veikalai jam padėjo atrasti tikrąją tiesą, todėl ji bus išgirsta, ir nesvarbu, kas ją ištarė⁸, tačiau pabrėžė, kad šis jo traktatas nėra originalus, kadangi jame apibendrinama autoritetingiausių *halachos* tekstų išmintis. Vis dėlto aštuoni traktato skyriai skaitytoją provokuoja diskusijai apie dorybes ir ydas, suprantant jas kaip sielos sveikatą ir ligas.

ETIKA KAIP SIELOS GYDYTOJA

Traktate *Shemonah Peraqim* Maimonidas analizuoja žmogaus sielą, jos galias, išryškina sielos gebėjimą maištauti, aptaria sielos ligas ir jų gydymą, sielos gebėjimą nukreipti poelgius ir veiklą tam tikra linkme, apibūdina skirtumą tarp

dorybingumo ir saikingumo, atskleidžia dieviškąjį slėpinį ir jo prasmę bei žmogaus prigimtį. Pirmuosiuose šešiuose skyriuose dėmesys skiriamas šių temų sklaidai graikų filosofų darbuose, daugiausiai Aristotelio *Nikomacho etikos* I–VII

knygose. Pirmuosiuose dviejuose skyriuose aptariamos psichologinės sielos savybės, kituose – supratimas apie moralės dalykus. Šeštajame skyriuje parodomai nesutarimai, kylantys tarp filosofų ir rabinų interpretuojant dorybingo gyvenimo taisykles bei jų siejimą su Dievu. Maimonidą domino ne tik teoriniai teologijos dalykai, bet ir sudėtingi žydų, musulmonų ir krikščionių tarpusavio santykiai. Analizuodamas šias problemas, jis atskleidė graikų, sirų ir arabų kultūrinių tradicijų poveikį religijos formavimuisi ir, pasak Alain de Liberos, išmokė viduramžių mąstytojus „skirti filosofiją, tikėjimą ir teologiją; jis jiems nurodė didžiausias linijas istorijos, kurios jie patys neišgyveno, bet kurios pamokas netiesiogiai patyrė“⁹. Dviejuose paskutiniuose skyriuose Maimonidas aptaria midrašinę literatūrą apie žmogaus ir Dievo santykį bei žmogaus prigimtį.

Laikydamasis tradicijos, pirmajame skyriuje *Apie žmogaus sielą ir jos gebėjimus* Maimonidas teigė, kad žmogus turi vieną unikalą sielą, atkreipdamas dėmesį į jos dinamiką. Siela geba atlikti daugybę funkcijų, todėl, pasak traktato autoriaus, kai kurie gydytojai, kaip Avicenna, mano, kad žmogus turi keletą sielų ar jos dalių. Turėdamas omeny gydytoją Galeną (II a. po Kr.), jis patikslino, kad esama tokių, kurie prisilaiko nuomonės, „kad sielų yra trys: gamtinė, gyvulinė ir psichinė“¹⁰. Tuo tarpu filosofai, Maimonido tvirtinimu, komentuodami tokį aiškinimą, rėmėsi Aristotelium ir „kalbėdami apie *dalį*, jie neturi omenyje, kad siela dalijasi taip kaip kūnai. Jie tik išvardija įvairius veiksmus, kurie

sielos visumos atžvilgiu yra tas pats, kas dalys – iš tų dalių sudarytos visumos atžvilgiu.“¹¹ Pats Maimonidas pripažino, kad žmogaus sielai būdingos penkios dalys: maitinančioji, juntančioji, vaizduojančioji, geidžiančioji ir racionali.

Viduramžiais buvo daug diskutuojama sielos apibrėžimo, jos galių ir funkcijų klausimais. Aristotelio hilemorfinė sielos koncepcija daugeliui mąstytojų asocijavosi su sielos ir jos galių ar gebėjimų perskyra. Maimonidas, remdamasis Aristotelio traktatu *Apie sielą* II knyga, kurioje pateikiamas sielos apibrėžimas, jos gebėjimai arba dalys ir jų tarpusavio santykiai¹², traktato pirmojo skyriaus paskyryje *Žmogaus siela iš esmės skiriasi nuo gyvūnų sielos* pabrėžia, kad panašūs veiksmi, priklausantys skirtingų rūšių individams, nėra inspiruoti vienos bendros sielos. Kiekvienos rūšies individams priklauso jų unikalios sielos, kurios iš esmės tarpusavyje skiriasi, todėl traktato „diskursas ne tik apie žmogaus sielą, nes, pavyzdžiui, žmogaus mityba nėra asilo ir arklio mityba, kadangi žmogus maitinasi dėl žmogaus maitinančiosios sielos dalies, asilas maitinasi dėl asilo maitinančiosios sielos dalies, palmė maitinasi dėl maitinančiosios sielos, kuri yra jos. Apie visus šiuos individus teigiant, kad jie *maitinasi*, viena ir ta pati sąvoka suprantama skirtingai“¹³.

Pabrėžęs rūšinę sielų įvairovę ir aptardamas jų gebėjimus, Maimonidas pastebi, kad maitinančioji sielos dalis turi septynias galias arba gebėjimus: pritraukti, sulaukyti, virškinti, šalinti perteklių, augti, daugintis, atskirti maitinančiuosius ir šalinančiuosius skycius.

Nustojus veikti bent vienam iš šių gebėjimų, atstatyti jį, pasak Maimonido, padeda gydymo menas.

Juntančiajai sielos daliai priklauso penki gebėjimai: regėti, girdėti, užuosti, ragauti ir lytėti. Paskutinįjį gebėjimą Maimonidas atskiria nuo pirmųjų keturių teigdamas, kad šie yra susiję su konkrečiais jutimo organais, o lytėjimas – su visu kūnu.

Vaizduojančioji sielos dalis yra gebėjimas sutelkti ir išlaikyti objektų vaizdinius, gaunamus juslėmis netgi tada, kai tie objektai nebeveikia juslių, ir juos tarpusavyje skaidyti bei jungti. Toks vaizduotės gebėjimas leidžia iš sukauptų vaizdinių konstruoti darinius, kurie niekada neegzistavo ir negalėtų egzistuoti. Kaip tokių fantazmų pavyzdį Maimonidas pateikia „geležinį laivą, kuris plūduriuoja ore, žmogų, kurio galva remia dangų, o pėdos – žemę, gyvūną su tūkstančių akių“¹⁴, teigdamas, kad vaizduotė neskiria tikrovės nuo fantazijos. Ši funkcija priklauso intelektui. Grįsdamas šį teiginį, Maimonidas kritikuoja mutakallimus, kurie savo sofistinėje sistemoje, derindami Korano mokymą su Aristotelio psichologija, pernelyg didelį vaidmenį teikia vaizduotei. Mutakallimų klaida, pasak Maimonido, yra pasekmė jų teorijos, kurioje sofizmai konstruojami remiantis teiginiu, kad „<tai kas yra> [daiktai] dalinami į būtinus, galimus ir negalimus“¹⁵. Vadinasi, daro išvadą Maimonidas, patys tuo tikėdami, jie klaidina kitus, kad visi vaizduotės kūriniai gali egzistuoti, t.y. jie neskiria vaizduotės žaismo nuo tikrovės.

Geidžiančioji sielos dalis yra galia norėti arba vengti kokio nors dalyko.

Šios galios dėka žmogui būdingi tokie veiksmai kaip ieškojimas, bėgimas, linkimas prie ko nors arba jo vengimas, pykimas, pasitenkinimas, baimė ir drąsa, žiaurumas ir užuojauta, meilė ir neapykanta ir daugelis kitų sielos veikslių. Visi šie veiksmai, tenkindami gebėjimą geisti, reiškiasi per kūno organus.

Racionalioji sielos dalis būdinga tik žmogui. Jos galia reiškiasi gebėjimu protauti, reflektuoti, įgyti žinias, skirti gerus ir blogus, teisingus ir neteisingus veiksmus¹⁶. Tokia įvairi racionaliosios sielos veikla skirstoma į praktinę ir spekuliatyvinę. Praktinė veikla yra skirstoma į mechaninę ir intelektinę, o spekuliatyvinę veiklą Maimonidas apibrėžia kaip žmogaus galią pažinti tuos dalykus, kurie savo prigimtimi nepavaldūs kaitai. Tuos dalykus, remdamasis Aristotelium, kuris teigė, kad „mokslinio pažinimo objektas egzistuoja būtinai, vadinasi, jis yra amžinas, o amžini dalykai neatsiranda ir neišnyksta“¹⁷, Maimonidas vadina mokslais. Žmogus, pasak Maimonido, mechaniniu gebėjimu įsisavina tokius menus kaip architektūra, žemdirbystė, medicina, jūreivystė. Šie menai, remiantis Aristotelium, „nėra nei tai, kas būtinai egzistuoja arba atsiranda, nei tai, kas egzistuoja arba atsiranda pagal prigimties dėsnius, nes tų dalykų egzistavimo arba atsiradimo priežastis glūdi juose pačiuose“¹⁸. Intelektinė galia suteikia žmogui gebėjimą apmąstyti iš anksto numatomų atlikti veiksmų pasekmes ir priimti teisingus sprendimus.

Apibūdinęs sielos dalis, gebėjimus ir jų vienovę, Maimonidas pastebi, kad šiuo atžvilgiu apie sielą galima kalbėti kaip apie materijos ir formos, kuri yra

intelektas, vienoje. Tenka pastebėti, kad materija ne visada gauna formą su intelektu. Tokia forma materijai suteikia egzistavimą, kuris gali reikštis tiek gyvoje, tiek negyvoje gamtoje, pavyzdžiui, akmuo arba paukštis. Žmogui tokia forma netinka, nes „siela be žinojimo nėra gera“¹⁹. Etikos traktate plačiau svarstyti apie formą, materiją ir intelektą, Maimonido nuomone, nėra būtina.

Antrajame skyriuje *Apie sielos gebėjimų maištus. Dalies, kurioje pirminiu būdu glūdi dorybės ir ydos, pažinimas* Maimonidas aptaria sielos paklusnumą ir maištavimą, kurie siejami su sielos jūslėmis ir polinkiais, o žmogaus mityba ir vaizduotė nereikalauja nei paklusnumo, nei maištavimo, nes „jose nuomonė ir pasirinkimas neveikia jokių aspektu, ir žmogus neturi galios, remdamasis savo nuomone, sustabdyti jų veiksmo ar jas apriboti iki kokio nors veiksmo“²⁰. Racionalioji sielos dalis Maimonidui kelia abejonių, kadangi joje gali slypėti ir paklusnumas, ir maištas. Žmonės neretai būna įsitikinę, kad peršama nuomonė yra teisinga arba klaidinga, bet tai nesusiję su siela, kadangi joje nėra veikimo galios.

Šiame skyriuje Maimonidas taip pat aptaria dorybes bei ydas, kurios gali būti racionalios bei etinės. Racionalias dorybes jis sieja su racionaliąja sielos dalimi, o etines – su polinkių dalimi. Racionaliosioms ydoms Maimonidas priskiria nemokšišumą, kvailybę, mąstymo ir supratimo lėtumą, o etinėms – geidulinumą, puikybę, pyktį, begėdiškumą, gobšumą ir kt.

Trečiajame skyriuje *Apie sielos ligas* Maimonidas teigia, jog siela gali būti

sveika arba ligota. Pasak jo, „Sveika siela ta, kurios polinkiai visada atlieka geradarystes, kilnius dalykus ir gražius veiksmus“²¹. Sielos ligoniai Maimonidui yra piktadariai ir žmonės, turintys įvairių trūkumų, kurie blogi tapatina su geriu ir išivaizduoja, „kad blogis yra gėris ir kad gėris yra blogis“²². Tokiems žmonėms jis pataria kreiptis į sielos gydytojus, kad šie juos gydytų meno terapija.

Ketvirtasis skyrius *Apie sielos ligų gydymą* pradedamas dorybių apibūdinimu sutinkant su Aristotelio mintimi, kad „geradarystės veiksmai yra pusiausvyra pasižymintys veiksmai, esantys tarp dviejų kraštutinumų, kurie visada yra blogybės: viena – perteklius, kita – trūkumas. Dorybės yra sielos polinkiai ir įpročiai, esantys tarp dviejų blogių polinkių: vieno – perteklinio, kito – stokojančio. Iš šių polinkių ir kyla tie veiksmai“²³. Žmonės dažnai mano, kad kraštutinės dorybės atsiranda, pavyzdžiui, dėl nepagrįsto drąsos ar tinginystės garbinimo, todėl moralinis pagedimas yra gydomas praktikuojant priešingas dorybes. Saikingumas yra vienas iš geradarystės veiksmų. Sielos polinkį, iš kurio kyla saikingumas, Maimonidas apibrėžia kaip etinę dorybę, kuri „sieloje atsiranda ir įsitvirtina tik ilgą laiką daug kartų kartojant veiksmus, kurie kyla iš to charakterio, ir mums priprantant prie tų veiksmų. <...> Nes žmogus iš prigimties neturi nei dorybių, nei trūkumų“²⁴.

Moralinis supratimas pasiekiamas ir sielos ligos yra išgydomos, renkantis gyvenimo kelią pagal Mozės Įstatymą, nes „Tobulas yra VIEŠPATIES Mokymas, – atnaujina gyvastį; VIEŠPATIES įsakai

yra teisingi, – paprastus žmones daro išmintingus. VIEŠPATIES įstatai yra teisūs, – džiugina širdį; VIEŠPATIES įsakymas yra aiškus, – akims duoda šviesos“ (Ps 19, 8-9). Įsakymai, pasak Maimonido, disciplinuoja sielos galias ir nulemia žmogaus elgesį, todėl komentuoamas Įstatymą, Maimonidas siekė, kad žmogus turėtų laikytis saikingumo, „kad eitų vidurio keliu, kad valgytų tai, ką turi valgyti, saikingai“²⁵, nes tik tokiu atveju jis gali priartėti prie Dievo. Skyrius baigiamas suderinant filosofinius ir Talmudo požiūrius dėl žmogaus nuolatinio veiksmų pasvėrimo, siekiant jų vidurio, kadangi „tam, kuris taiso savo kelią, aš parodysiu Dievo išganymą“ (Ps 50, 23).

Penktasis skyrius apie *Sielos gebėjimus nukreipti viena linkme* siejamas su Dievo, kaip vienintelio tikslo, pažinimu. Kaip pastebi Maimonidas, „Reikia, kad žmogus visus savo sielos gebėjimus <...> pajungtų ir kad prieš akis jis sau iškeltų vienintelį tikslą – suvokti Dievą (didybė ir šlovė Jam!)“²⁶.

Tikri žmogiški veiksmai, paremti dorybėmis, tobulina žmogų. O tikrasis, sunkiai pasiekiamas tobulumas, veda sielos gebėjimus, kurie nukreipti į Dievą, nesakant nė vieno žodžio, nedarant nė vieno veiksmo, negalvojant apie tai, ar jie veda prie šio tikslo.

Šeštajame skyriuje *Apie skirtumą tarp dorybingo ir nuosaikaus* aptariamoms dvi dorovinės savybės. Dorybingu žmogumi Maimonidas laiko tą, kuris ir elgiasi dorybingai, ir siekia dorybingumo, o nuosaikiu žmogumi apibūdina tą, kuris elgiasi dorybingai, nors jo siela trokšta piktadarysčių. Šių savybių sampratoje

Maimonidas regi prieštaravimą tarp filosofų ir rabinų. Pasak jo, išminčiai, t.y. rabinai, teigia, kad tas, kuris nugali norą daryti bloga ir kentėdamas daro gera, yra dorybingesnis už tą, kuris nejaučia jokie noro nusižengti.

Septintasis skyrius *Apie šydus ir jų prasmes* yra skiriamas pranašams. Apibūdinamas pranašus, Maimonidas pastebi, kad vieni regi Dievą per daugelį šydų, o kiti – pro nedaugelį „atsižvelgiant į tai, kiek jie priartėję prie Dievo ir koks jų pranašavimo laipsnis. <...> Jie pasakė, kad mūsų valdovas Mozė Dievą išvydo pro vieną plonytį, turiu omenyje – per regimą, šydą“²⁷. Šydai, skiriantys žmogų nuo Dievo didybės pajautimo, yra žmonių ydos. Tik tikrosios dorybės yra Dievo pranašavimo sąlyga, nes tikrasis „pranašas pranašauja tik po to, kai jame atsiranda visos racionali dorybės ir dauguma etinių dorybių“²⁸, tačiau, kaip pastebi Maimonidas, kelių etinių dorybių nebuvimas ir kai kurie charakterio trūkumai pranašavimui nekliudo.

Aštuntajame skyriuje *Apie žmogaus prigimtį* dėmesys sutelkiamas svarstymams apie determinizmą ir laisvą žmogaus valią. Pradėdamas šį svarstymą, Maimonidas pareiškė, kad „neįmanoma, jog žmogus iš prigimties turėtų dorybę ar ydą, taip kaip neįmanoma gimti igudusiu meistru“²⁹. Mintis, kad dorybė ar yda nėra perduodama ar paveldima žmogui gimstant, panaši į Aristotelio idėją, kad „būdo dorybę įgyjame per įprotį <...>. Taigi aišku, kad nė viena būdo dorybė mums nėra įgimta. Mat nieko, kas įgimta, neįmanoma įpratinti elgtis kitaip negu įgimta. Antai akmuo

iš prigimties krinta žemyn, ir net tūkstantį kartų mesdamas aukštyn, neipratinsi jį nekristi žemyn; <...>. Taigi mūsų būdo dorybės neatsirado nei iš prigimties, nei prieš prigimtį, – mes tik sugebame jų įgyti, o paskui jas ugdome pratindamiesi“³⁰. Apie dorybių įgijimą pratybų metų Maimonidas rašė IV skyriuje, todėl paskutiniajame skyriuje jis tik pastebi, kad iš prigimties žmogus turi polinkį į kokią nors dorybę ar ydą³¹. Tokį samprotavimą, remdamasis gydytoju Galenu, Maimonidas aiškina fizine žmogaus sandara: „jeigu žmogaus temperamentas linkęs į sausumą ir jeigu jo smegenų substancija gryna, neturinti daug drėgmės, išiminti ir suprasti sąvokas jam bus lengviau negu flegmatiškam žmogui, kurio smegenyse daug drėgmės“³². Be to, šiuo pavyzdžiu norėta paneigti astrologų propaguojamą idėją apie *žvaigždžių įtaką* žmogaus sielai ir jo valiai: „Aš tai aiškinu tik dėl to, kad tu netikėtum tomis kvailystėms, kurias, kaip tiesas, apgaulingai skleidžia tie, kurie sumaniai naudojami astrologija, tvirtindami, kad gimimo <data> lemia, ar žmonės bus apdovanoti dorybėmis ar ydomis ir kad žmogus bus būtinai priverstas vienaip ar kitaip elgtis“³³.

Viduramžiais astrologijos natūralizmas konkuravo su teologiniu pasaulio aiškinimu, todėl Maimonidas gan griežtai pasako, kad jis, remdamasis Tora ir graikų filosofija, tvirtai tiki, jog „žmogui patikėti visi jo veiksmai, jis nepatiria jokios prievartos iš aukščiau ir niekas jam nesipriešina iš išorės – jokių aspektu, – kas galėtų jį pastūmėti dorybės ar nuodėmės link. Yra tik temperamento polinkis, ir tiek“³⁴. Vadinasi, žmogaus elgesys

priklauso nuo jo paties, jis pilnai save valdo ir laisvai disponuoja savo valia, todėl jokios išorinės priežastys negali jo priversti būti geru ar nuodėmingu. Žmogaus prigimtį atitinka laisvas pasirinkimas ir jis apsisprendžia gėriui arba blogiui, todėl, pasak Maimonido, žmogų reikia kreipti gėrio linkme, skatinti jį dievobaimingam gyvenimui, suteikti jam supratimą apie Aukščiausiąjį teisingumą, kuris reiškiasi atpildu arba bausme. Žmogus turi save įpratinti daryti gerus darbus, kad tai taptų, anot Maimonido, jo antrąją prigimtimi ir vengti nuodėmingos veiklos, atsikratant blogų charakterio savybių, nes tai priklauso nuo žmogaus laisvos valios. Vis dėlto, svarstant žmogaus prigimtį ir charakterį akivaizdu, jog nepagrįsta teigti, jog visi be išimties gali moraliai pasitaisyti, net jeigu blogą darantis pradėtų savęs nekęsti dėl savo ydų³⁵, jis gali nesugebėti įveikti šio konflikto savo sieloje, nes jo charakterio būseną nekintanti. Galbūt negalėtume tikrai pasakyti, kada yra toji būseną, bet tai nesuteikia teisės nusigręžti nuo ko nors moraliniu atžvilgiu. Tie, kurių siela serga, pasak Maimonido, turėtų ieškoti išmintingų žmonių, kurie yra tarsi sielos gydytojai. Išmintingiesiems bei dievobaimingiems atitenka svarbus vaidmuo, nes jie kovoja su nedorėliais bei stengiasi išsaugoti savo sielą ir kūną taip, kaip to reikalauja Įstatymas. Traktatą Maimonidas užbaigia žodžiais: „kad žmogaus veiksmai yra jam patikėti, ir kad jam pačiam spręsti – būti dorybingam ir ydingam, nes Dievas jo nestumia nei į vieną, nei į kitą situaciją. Kaip tik dėl to kyla atsakomybė, mokymas, apdairumas, atlygis ir bausmė“³⁶.

IŠVADOS

Maimonido etika iš žmogaus reikalauja didesnių intelekto ir valios pastangų nei Aristotelio etika. Toks reikalavimas grindžiamas Įstatymo atsiradimu, nes tolesniam nusidėjimui nebėra jokio pateisinimo. Įstatymas duoda žmonėms visus reikiamus pamokymus kaip išvengti

blogų darbų, o žmogaus laisva valia atitinkamai reaguoja į tuos pamokymus.

Maimonido etika nereikalauja skrupulingai laikytis įstatymo raidės dėl jos pačios. Žmogus turi laikytis Įstatymo tam, kad galėtų patobulinti savo sielą, o ne tam, kad parodytų savo paklusnumą.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Žr. *Medieval Jewish Philosophy*. Ed. by D. H. Frank and O. Leaman. – Cambridge: University Press, 2003, p. 136.
- ² *The Eight Chapters of Maimonides on Ethics. She-monah Perakim*. – New York: Columbia University Press, 1912, p. 10.
- ³ Maïmonide. *Guide des égarés*, éd. I. Joël. – Jérusalem: Junovtch, 1929, [III, 35], p. 272.
- ⁴ Nicholas de Lange. *Judaizmas*. – Vilnius: Aidai, 1996, p. 99.
- ⁵ Ten pat, p. 102.
- ⁶ Žr. Maïmonide. *Traité d'éthique „Huit chapitres“*. Traduit de l'arabe, avec une introduction et des notes par Rémi Brague. – Paris: Desclée de Brouwer, 2001, p. 32.
- ⁷ Ten pat.
- ⁸ Žr. ten pat.
- ⁹ Alain de Libera. *Viduramžių mąstymas*. Iš prancūzų k. vertė B. Demkutė ir kt. – Vilnius: Logos, 2001, p. 79.
- ¹⁰ Maïmonide. *Traité d'éthique „Huit chapitres“*, p. 34.
- ¹¹ Ten pat.
- ¹² Žr. Aristotelis. *Apie sielą*. // Aristotelis. *Rinktiniai raštai*. Iš graikų k. vertė J. Dumčius. – Vilnius: Mintis, 1990, p. 346-377.
- ¹³ Maïmonide. *Traité d'éthique „Huit chapitres“*, p. 36.
- ¹⁴ Ten pat, p. 39.
- ¹⁵ Ten pat.
- ¹⁶ Žr. ten pat, p. 40.
- ¹⁷ Aristotelis. *Nikomacho etika*. // Aristotelis. *Rinktiniai raštai*. Iš graikų k. vertė J. Dumčius. – Vilnius: Mintis, 1990, p. 172.
- ¹⁸ Ten pat, p. 173.
- ¹⁹ Maïmonide. *Traité d'éthique „Huit chapitres“*, p. 42.
- ²⁰ Ten pat, p. 43.
- ²¹ Ten pat, p. 47.
- ²² Ten pat, p. 48.
- ²³ Ten pat, p. 51.
- ²⁴ Ten pat, p. 54.
- ²⁵ Žr. ten pat, p. 61.
- ²⁶ Ten pat, p. 74.
- ²⁷ Ten pat, p. 92.
- ²⁸ Ten pat, p. 93.
- ²⁹ Ten pat, p. 101.
- ³⁰ Aristotelis. *Nikomacho etika*. II knyga, p. 84-85.
- ³¹ Žr. Maïmonide. *Traité d'éthique „Huit chapitres“*, p. 101.
- ³² Ten pat, p. 101-102.
- ³³ Ten pat, p. 103.
- ³⁴ Ten pat, p. 103-104.
- ³⁵ Žr. Aristotelis. *Nikomacho etika*. IX knyga, p. 237-238.
- ³⁶ Maïmonide. *Traité d'éthique „Huit chapitres“*, p. 131.